

Shri Raghunath Temple MSS. Library,
JAMMU

No. ४६८६

Title नारदीय पुराणे कोकिलाव्रतोद्यापनम्

Author *

Extent १० पत्राणि Age सं. १७४८

Subject पुराण भाहात्त्र्यादि

कोकिलाव्रजोद्यापनम् नारदीयपुराणे

४६८६

५६८६

F. = 10
2

✕ कोकिलव्रतं॥ इदं पुस्तकं दवेशंकर ✕

श्रीगणेशायनमः॥ श्रीलक्ष्मीनृसिंहान्यांनमः॥ बुधिसिखर उवाच॥ स्वमन्त्रोसहसंबंधः स्नेहः सो
 भाग्यमेव च। मवेद्यथाकुलस्त्रीणांतद्भुतं ब्रूहि केशव॥ श्रीलक्ष्म उवाच॥ यमुनायांतटे रम्ये मथुरा
 नगरी शुभा। तस्यां शत्रुघ्ननामा भूदा जाराघवनंदनः। तस्य भार्यो कीर्तिमाता नाम्ना सीता तथा
 भुवि। प्रणम्य भगवान्दृष्ट्वा वसिष्ठो मुनिसत्तम॥ कीर्तिमातो वाच॥ वद मे त्वं मुनि श्रेष्ठ सोमा
 ग्य प्राप्तिदं व्रतं। श्रुत्यः कथं च भगवोऽस्मि वः केन व्रतेन च। वसिष्ठ उवाच॥ यदि दृष्टसि मे त्वां ह व
 तानामुत्तमं व्रतं। तारणं सर्वपापानां कथयामि निबोधत त्वं। दक्षप्रजायते र्यज्ञे पुरा देवाः समा
 गताः। ऋषयश्च तथा सर्वे विद्याधरा एतथा। ब्रह्मा विष्णुश्च वायुश्च देवराजस्तथैव च। व

रुतोग्निर्ग्रहाः सर्वे ये चान्ये च दिवौकसः॥ वसिष्ठो वाल्मीकिर्गार्ग्यो विश्वामित्रो महानृषिः॥ एते चान्ये च ऋषयः सर्वे यज्ञार्थमागताः॥ अपश्यन् नारदस्तत्र संतिके आगता इति॥ ईश्वरेण विना सम्यग्दृष्ट्वा सर्वान्समागतान्॥ शिखां संस्पृश्य पाणिभ्यां न नर्त्तकलहप्रियः॥ आत्वा कलहमूलं च ततः॥ कैलासमायेयोऽसौ घनाशनं स्थानं कैलासं शिखरं शुभं॥ तत्र दृष्ट्वा समासीनं गौरी सहितं शंकरं॥ कृतां जलिपुटो भूत्वा प्रणिपत्य मुनिः स्थितः॥ ईश्वरस्तमुवाच अथ निःश्वसंतमने कथा॥ किमागमन्न कृत्यं ते मदीयसदनं प्रति॥ भ्वा सोऽद्युसेन संयुक्तस्तन्मे ब्रूहि द्विजोत्तम॥ ईश्वरस्य वचः श्रुत्वा शिखां संस्पृश्य पाणिना॥ दुःखयुक्त ईवो वाच नारदः कलहप्रियः॥ नारद उवाच॥ यन्निमि

तमहंदेवमर्त्यलोकात्समागतः। त्वदंतिकंदुःखयुक्तस्तुलुषजगत्पते। दक्षयज्ञमहंडुं मघ
 देवात्समागतः। तत्रयज्ञे स्थिताः सर्वे दक्षजामातरः। प्रभो। दृष्ट्वा स्वं च न तन्मध्ये दृष्ट्वा स्त्रिभुवने
 श्वर। तवावनीकृता तेन दक्षेणापुण्यकर्मणा। तेन निःश्वाससंयुक्त आगतोऽस्मि त्वदंतिकं। ईश्वरे
 लविना किंचिद्धर्मकार्यं न सिध्यति। अतोऽस्य विफलः सर्वः प्रयासो तदस्य तत्र माधितं। त्वानत तदेचं शु
 न्मिथ्येति चिंतयान्। स क्रोधस्तदा जात ईश्वरो जगदीश्वरः। गोर्मा च प्रार्थितो देवः। श्रुत्वा
 तन्नारदे रिता। जगदीश नमस्तुभ्यं ब्रजामि पितृवेश्मनि। नारदेनाथ सहिता गणेशेन च संयुता।
 यथार्थमागता चैव दक्षद्वारो शिवप्रिया। वक्रोदध्वा वसोर्ध्वं संलज्जिता च शिवप्रिया। तिष्ठंती ह २

रितांदक्षो न ददर्श महासती। क्षणमेकं च तिष्ठंती यदा दक्षो न पश्यति। तदैवं चिंतितं गौर्या जीवितव्यं
 मया कथां ध्यायित्वा कुंडलिकदेहाह्वयत्वा सा ततः। क्षिप्तं वक्षोतदा गौर्या शायं दत्वा सुदारुणं। दृष्ट्वा त
 त्रिगलेशेन पर्शुः परशुरुद्यतः। क्षुब्धो ह्यसौ न दत्तार्थं गौर्या अर्थं गणाधिपः। पाशेन बद्धा कतिचित्को
 पान्निहतवान्सुरान्। दक्षेण नोदिता देवाः सर्वे युद्धाय निर्ययुः। महद्युद्धं भूतत्रसह देवैर्गलेशितुः।
 तदृष्ट्वा नारदः शीघ्रं पुनः कैलासमाययौ। निवेदयामास च तमुदंतं सर्वमीश्वरे। तच्छ्रुत्वा स्फाटया
 मास जटाकोपादुमापातः। ततो जातो तिविकटः पुरुषो रक्तलोचनः। सबभाषे महादेवं नामाज्ञा
 नापि देहि मे। वीरभद्रेति नामास्य कृत्वा चास्मापयन्नुः। दक्षयज्ञविधातार्थं गच्छ वीराति सत्वरं।

३

श्रुत्वा तदीश्वरवचः सर्वप्रमथसंघतः । आयेद्यो यज्ञसदनमस्तु गवः क्षिपुनि क्षिपुन् । तत इन्द्रादयो देवास्तद्व
 धाय विनिर्येयुः । क्षणात्पराजितास्ते न विदुताश्च दिशो दश । अनुदुतश्च तान् सोऽपि पृच्छेदन्तान् न्यपात
 यत् । न गस्य नैत्रे नासां च सरस्वत्या न्यकुंतनी एवं विद्राव्य तोत्सवोऽङ्गिरोदक्षस्य चिच्छिदे । हृत्वे
 वं यज्ञघातं स आजगाम शिवांति कं । नमस्कृत्य पुरस्तस्थौ कृतं कार्यमिति ब्रुवन् । तथाप्यशं
 तः कोपोऽस्य ज्ञात्वेति ज्ञानचक्षुषा । प्रसादयितुमीशानं ब्रह्माविष्णुसमीयतु । नमस्कृत्य स्तुत
 स्ताभ्यां प्रसन्नो भूत्सदा शिवः । नारदस्तुं बरश्चैव गीतैः शिवमतोऽप्युत्तर । प्रसन्नं वीक्ष्य तं वि
 प्रः शिखां संस्पृश्य पाणिना । न नर्दे नारदस्तत्र तोषयेन्नधिकं शिवं । इतस्मिन्नेतरे ब्रह्मा
 विष्णुश्च प्रमाथाधिपं । व्यजिज्ञेयत्वे दक्षादीन् रुपा दृष्ट्वा विष्णोः कथां हृत्वा गान्कुपूणी गान्

३

नृता-सजीवयप्रभो । विलोकितास्तेदेवेन कृपादृष्ट्या विलोकिताः । पूषादयश्च सरदा अ
 भूवं स्तस्त्रसादतः । उल्लिखितः पादयोर्मूलं ययोदक्षः पिनाकिनः । अपराधं क्षमस्वेति पुनः पुन
 रुवाच ह । उक्तापितः फरेणासौ धृत्वा दक्षः पिनाकिना । उक्तं श्रमा पुनः काष्ठीरेव मीशावमान
 नां विचरस्व सुरेनेति नृयस्तं कोप आविशत् । शशाप च तदा गौरी यद्न विघ्नकरी शिवः । म
 खे विघ्नं कृतवती दक्षस्यैषा ततो विरात् । तिर्यग्योनिं समापन्ना विचरिष्यति भूतले । ततो गो
 रीश भाषेतं प्रणिपत्य सदा शिवं । कथं यास्यामिति र्यत्कं भूतले च स्थितिः कथं । अन्यथा च न भ
 विताशाय रषत्वये रितः । कोकिलामधुरालापान्वेयं नन्दनेयतः । कोकिलानां स्वररूपं ना

च॥ एतद्वाक्यावसाने तु गौरी सा कोकिला भवति । तत आदिशुचिद्वैते प्रथितं कोकिला व्रतं । या
 नारी नेव कुरुते मोहात्सा विधवा भवेत् । कुरुत्वमेतत्कल्यैरि कीर्तिमालेव तोत्तमं । कीर्तिमा
 लो वा च॥ कथमाराध्यते गौरी कोकिलारूपधारिणी । विधानं ब्रूहि तद्विप्र त्वत्प्रसादात्करो
 म्यहं॥ वसिष्ठ उवाच॥ कोकिला व्रतमाहात्म्यं विधानं च वदामि ते । अणुदेवि प्रयत्नेन नमं जैः पौ
 रणिकैर्युतं । मलमासे त्वत्कीर्तये भुङ्क्ते षोढे समागते । आषाढां पौर्णमास्यां तु संध्या का
 ले सुपस्थिते । संकल्पयेन्मासमेकं श्रावण अमृतं हि हं । स्नानं करिष्ये नित्यं च ब्रह्म चर्यं सि
 तासिते । मोक्ष्ये नक्तं च भूशय्यां करिष्ये प्राणिनां दयां । सौभाग्यं च नद्या न्यादिप्राप्तये

५ शिवतुष्टये। इति संकल्प्य विप्राम्ने नारी विप्रेभ्य एव च। प्राप्यानुशांतु संपाद्य सामग्री सकलाम
 पि। प्रत्यूषे च प्रतिपदि दंतधौनं सर्वकान्। नद्यां गत्वाथ वावाप्यंतडागे गिरिनिर्गरे। स्नानं करोमि दे
 वेशिको किले प्रीतयेत वा। जले स्निग्धा वने पुल्ये सर्वदेवजला श्रये। स्नानं कुर्याद्वृत्ती देवि सु
 गंधामलकैस्त्रितैः। दिनाष्टकं ततः पश्चात्सर्वेष्वप्यपुनः पृथक्। वचापिष्टेन च स्नानं दि
 नाभ्यक्षौ समाचरेत्। तिला मलकपिष्टेन च चैष धियुतेन च। षट् दिनानि ततः स्नानं
 संपूर्णफललिप्सया। स्नात्वा ध्यात्वा रविं तस्मै दद्यादर्घ्यं प्रयत्नतः। आदित्यभास्कररवे अ
 र्कसूर्यदिवाकर। प्रभाकर नमस्तुभ्यं ग्रहाणां च नमोस्तुते। सूर्यार्घ्यं मंत्रः। कारयेत्को

किंलां देवी सोवर्णा सर्व कामदां। रोष्य चरलयोश्चैव नेत्रयोश्चापि मौक्तिकं। रत्नानिपंचयदृष्टो
 तु चूतवृक्षसमाश्रिता। अथ वा तिलपिष्टेन कोकिलां पक्षरूपिणी। निधायताम्रपात्रे तां पूज
 येत्सु समाहितः। उपचारैः कोडशभिर्घथावतन्ति बोधये। आवाहयामितां देवी कोकिलारूपधा
 रिणी। अवतारं कुरु दृष्ट्वा प्रसादं कुरु सुव्रते। आवाहनं। आगच्छ कोकिले देवि देहि मे खिलवां
 स्थितं। चूतवृक्षं समारुह्य रमसे नंदने वने। आसनं। तिर्यग्योनि समुद्रूते कोकिले कलकंठ
 के। तिलपुष्पाक्षतैरर्घ्यं गृहाण त्वं नमोऽस्तुते। अर्घ्यं। आषाढस्यासिते पक्षे मेघवर्णं स्वरूपि
 णि। कोकिलानामसा देवी स्नानार्थं प्रतिगृह्यतां। स्नानं। कोकिले कलकंठे च माधवे मधु

६

८

६

रस्यरे। वसंते वाससे देवि वस्त्रार्थप्रतिगृह्यतां। वस्त्रं। श्रीखंडचंदनं दिव्यं गंधाद्यं सुमनोहरं। वि
 लेषनं मया दत्तं प्रीत्यर्थं प्रतिगृह्यतां। गंधमंत्रः। हरिद्राकुंकुमद्रव्यैः कोकिले कामसंभवे। कुं
 कुमेनार्चिता सितव्रतः शान्तिं प्रयच्छ मे। हरिद्रामंत्रः। कृष्णं शुक्लं चरकं वा वासांसि विविधानि
 च। पीतसूत्रं प्रदानेन प्राप्ताः स्युः सर्वदेवताः। वस्त्रं युग्मं। माल्यादीनीति पुष्पा। वनस्पत्युद्भव
 इति धूपं। आभ्यं च वर्तिसंयुक्तमिति दीपं। सर्वभक्ष्यसमायुक्तं रसेः सर्वैः समन्वितं। सर्व
 देवसमाहारं नैवेद्यं प्रतिगृह्यतां। नैवेद्यं गृह्यतां देवती नैवेद्यं। कूष्माण्डैर्नालिकैरेणैश्च
 खर्जूरेर्दाडिमेः फलैः। चूतजंबीरजंबूश्रीफलैरामलकैस्तथा। द्राक्षानारंगबदेरै

मातुलिंगैः सकर्कटैः । फलानि । पूगीफलमिति । तांबूलं । हिरण्येति दक्षिणा । प्रार्थना । भिन्ना
 निकंठ सूत्राणि दद्यात्त्रापि दिने दिने । कुंकुमं पुष्पतांबूलं अक्षताश्च दिनदिने । कुर्यादेवं विधां
 पूजां । आवर्त्य तं च सुव्रते । विसर्जयेत्तत्रैव । तां सोवर्णां कोकिलां यदि । यदा तु तिलपिष्टस्य
 कोकिला क्रियते तदा । कुर्यात्प्रत्यहं माद्वानं भिन्नायास्तु विसर्जनं । रम्यं वनं समागत्य भ्रू
 त्वा कोकिलकूज्जितं । यदा न श्रूयते शब्दं उपवासं तु तदिदं । कोकिले कृष्णवर्णे च सदा वा सो
 वनेषु ते । सोभाग्यमनुलं देहि गृहाणा ध्यानमोक्तते । विसर्जनमंतः । चेन्न रथवनोत्पन्ने
 विंध्यापर्वतवासिनि । गच्छ गच्छ महारुर्गे स्वस्थाने नंदने वने । विसर्जनं । स्तूपं देहि धनं देहि

सर्वसौख्यं च देहि मे । पुत्रान् देहि यशो देहि सौभाग्यं देहि संपदः । इत्युक्त्वा च ततः पश्चाद्वि
 श्रान्तेन सुव्रता । नक्तभोजी भवेत्पार्थः यावन्मासः समाप्यते । मासां ते ताम्रपात्रे तु कोकिलां
 स्वर्णनिर्मितां । वस्त्रधान्यगुडैर्युक्तां श्रावण्यां कुंडले तथा । दद्यान्सदृक्षिणां वापि देव
 ज्ञेवापुरोहिते । एवमाष्टमासस्य द्वे विधेः समुपस्थिते । सधवा विवाहापि या नारी को
 किलाव्रतं । करोति सप्तजन्मानि सौभाग्यं लभते तु सा । मृता गौरीपुरं याति विमाने
 नार्कतेजसा ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ एतद्भूतं वसिष्ठे न मुनिना कथितं पुरा । तथा कृतं च तत्पार्थ सम
 स्तं कीर्त्तिमालया । तस्याश्रयं सर्वनिष्पन्नं वसिष्ठवचनं यथा ॥ १०० ॥ एवं न्यायिकौ ते यकोकिला
 या

व्रतमुत्तमं । करिष्यति ततस्तस्याः सौभाग्यं च भविष्यति । आषाढौ द्वौ यदा स्यातां कोकिलाव्रतमा
 चरेत् । न करोति यदा नारी व्याला भवति कानने । एकतः सर्वदा नानि कोकिलाव्रमेकतः । कृतं पु
 रा षोडशैश्च ऋषिपत्नीभिरादरात् । अदृत्यया च सा स्नात्वा चिताशापविमुक्तये । असंधत्या च
 सा स्नात्वा पूजिता कोकिला नृप । सीतया पूजिता सा हि सर्वकामार्थसिद्धये । गेत म्यादंडकार
 ल्ये स्नानं कृत्वा यथाविधि । नत्वा न्वेषणकामा यदमयं त्या च पूजिता । रुक्मिण्या च ततः स्नात्वा
 पूजिता कोकिला शिवा । बिह्योः पत्न्यश्चाप्यर्थं तत्र जातं न संशयः । कुचैलामलिना दीना परक
 मारता तथा । एवं वंध्याका कबंध्या विवत्स मृतवत्सका । सर्वा स्ताः फलभाजः स्युर्व्रतस्यास्य

८ प्रभावतः। आयुरारोग्यमैश्वर्यं सुखं वृद्धियशः प्रजां। सौभाग्यं सुंदरं रूपं नीरी प्राप्नोति नान्यथा। एतद्भूतं
 मयाख्यातं कार्यं वारात्रयं नृपा। तृतीयांते च विधिवन्कार्यमुद्यापनं शुभं। एकस्मिन् ज्ञायते द्वयं द्वितीया
 ९ द्द्वयं तृतीया च। तृतीया चापि सौभाग्यं प्राप्नुयान्तात्र संशयः। इति वाराहपुराणे कोकिलाव्रतसंपू
 र्णं॥ अथोद्यापनं॥ उद्यापनव्रतं ब्रूहि व्रतस्यास्य मम प्रभो। येन विश्वानमात्रेण सौभाग्यं न भविष्यति।
 ४ आवर्ण्योर्णमास्यां तु शुक्लपक्षा विशेषतः॥ द्वितीया मे कभक्तं च दंतधावनपूर्वकं। उपवासस्य
 नियमं मे कर्तुं व्रतपरायणं। तृतीया पुण्यफलदामध्याक्षे समुयोधितः। उपलिप्य शुचौ देशे मं
 उलं तत्र कारयेत्। पंकजं च लिखेत्पुष्पं मंदं च चतुष्कोणयोः। कलशं चारि पूर्णं च पंचरत्नसम

न्वितं । तस्योपरि न्यसेत्पात्रं शूर्पबंधैकविंशतिः । सत्तथान्यभृतं पात्रं प्रस्थेनैकेन पूरयेत् । तदभा
 वे तदर्द्धं वा कुटुंबेनाथ नारदः । पुण्ड्रं हस्तवर्णं युग्मं दद्याच्च शक्तिः । तस्योपरि न्यसेद्देवीं कोकि
 लं । पूर्ववत्तदा । अत्र गंधप्रदानेन धूपदीपप्रदानकं । नैवेद्यं मोदकाद्यं च पक्वान्नं सघृतं बहु ।
 अर्घ्यं चैव प्रदातव्यं तांबूलं फलमुत्तमं । रात्रौ जागरणं कार्यं वाद्यनृत्यप्रभृतिकं । पूजिता
 एकचित्तेन फलं प्राप्नोति चाक्षयं । प्रभाते विमले जाते स्नानं कृत्वा विधानतः । पूजयेद्द्विधि
 वेद्देवीं होमं च विधिवद्विजः । तिलं चंपकपुष्पैश्च तंदुलैर्घृतपायसेः । अष्टौ नरशतं कृत्वा
 दुर्गमंत्रेण वेदिके कोकिला प्रीतये ब्रह्म नव्या हतीनां शतत्रयं । ब्राह्मणा नमोजयेत्पश्चात् ।

कुंभां

नृ२

कुंडलौ ४

नृ२

न्य

सपत्नीकां भ्रयं च व। अशक्तो ह्येक युग्मं च भोजयेत्तथा गुरुं। त्रिस्त्रीभ्यश्च प्रदातव्या कारिका
पंचमेव च। सोदकांश्च सस्त्रीभ्यश्च वंशपात्रसमन्वितां। कृच्छवर्गसमायुक्तां पक्वान्नं च प्र
पूरयेत्। सर्वोपस्करसंयुक्तां स्त्रिस्त्रिभ्यश्च प्रदापयेत्। आचार्यपूजयेद्भक्त्या गां कृच्छां च स
वत्सकां। उपानहो तथा शय्यां चामरं छत्रमेव च। मुद्रिका कर्णौ चोद्यौ च चंदनं कुसुमानि
च। सर्वं दद्याद्विजेन्द्राय सपत्नीकाय नारद। दापयेद्विधिवत्सर्वं ब्राह्मणाय कुटुंबिने।
व्रतोपश्रयदानं च भोजनं च सदक्षिणं। एवमाकुरुते राजन् कोकिला व्रतमुत्तमं। सर्वं प्रा
प्नोति सोभाग्यं पुत्रपौत्रधनानि च॥ ततोर्भुजी तने वेद्यं पुत्रपौत्रैः समन्वितैः। कोकिल

९

३०

पूजितो गच्छ विधिवत्सर्वकामदे। कारयेत्कोकिलां देवी सोवर्णा च सकामदां। रोप्यं चरणचंचूनां
 रचितानेत्रमोक्तिकं। पंचरत्नानि पृष्ठे च वृतवृक्षसमाश्रिता। एवं त्वं च यथा पूज्या यथोक्ता च
 शनैः शनैः। विप्रकरार्पिता लक्ष्मी सत्यभावमिदं शृणु। महाकृष्णमवाप्नोति महामाया प्रसाद
 तः॥ इति नारदीयपुराणे कोकिलाव्रतोद्यापनं संपूर्णं॥ ७॥ श्रीशुभमस्तु॥ ७॥ संव
 त १७७८ अश्विनाशुक्लपक्षे चतुर्थ्यं गुरुवासरे कोकिलाव्रतसमाप्तः॥ काकवोपनामक इदं पु
 स्तकं गोपाकभट्टेन लिखितं। द्विवेदिसखरस्ये इदं पुस्तकं काश्यां लिखित्वा दत्तं॥ लक्ष्मीनसिं
 हाभ्यां नमः॥ ओं भवानी शंकराभ्यां नमः॥ ७॥ काकभैरवाय नमः॥ मलिकर्णिकायै नमः॥

३०

॥ कोकिलव्रतं ॥ इदं पुस्तकं दत्तं शंकर ॥
एष धर्मघटोदतो ब्रह्मविष्णुशिवात्मकाः प्रीयतां
धर्मराजस्तदानेनानेन सर्वदा ॥ ३ ॥
तस्य प्रशान्तक कममं संतु मनोरथाः ३